

TIBBİ ARAŞTIRMA VE YAYIN KONUSUNDA ETİK DUYARLILIK ARAŞTIRMASI

Nesrin ÇOBANOĞLU, Bahtiyar HABERAL, Sevil ÇAĞLAR

Tıp fakülteleri öğretim üyesi olan hekimler, hekimlik uygulamaları yanında araştırmacı bilim insanı kimlikleriyle araştırma ve yayın yapmaktadır. Bu araştırmada amacımız, tıp fakültesi öğretim üyelerinin yaptıkları araştırmalarda ve bunları yayınlarken yaşadıkları etik sorunların oluşturduğu etik duyarlılığı araştırmak ve çözüm politikaları oluşturmak üzere öneriler geliştirmektir.

Gereç ve Yöntem

Bu araştırma kapsamında denek popülasyonumuz Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi öğretim üyeleridir. Başkent Üniversitesi Araştırma Kurulu ve Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan onay alındıktan sonra; değişik bölgesel yerleşim gösteren 4 farklı ildeki hastanelerde çalışan hekimlerde “Tıbbi Araştırma ve Yayın Konusunda Etik Duyarlılık” konusunu anket tekniği ile araştırdık. Anketlerde kişisel kimliği belirleyecek herhangi bir soru yoktur. Tüm sonuçlar bir bütün olarak değerlendirildi ve çalışmada basit istatistiksel yöntemlerin dışında, ANOVA, t-test, Chi-Square, Hotelling's T², MANOVA, ve Multiple Regression Analysis kullanıldı.

Y. Doç. Dr. Nesrin ÇOBANOĞLU*, Bahtiyar HABERAL**, Sevil ÇAĞLAR**
*Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Etiği ABD Başkanı **Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi 2. sınıf öğrencileri - ANKARA

Sınırlılıklarımız

Bu araştırma bir vakıf üniversitesi olan Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanelerinde yapılmıştır. Bu nedenle, bu çalışmada Türkiye'nin değişik bölgelerini temsil eden toplumsal ve ekonomik yönden farklı kentlerden hastaneler seçilmiş olsa da; Türkiye'yi bir bütün olarak temsil ettiğini söyleyemeyiz. İkinci sınırlılığımız ise, anket uygulama tekniğimizde üç farklı biçimde veri toplamamızdır. Yüz yüze görüşerek, faks yoluyla ve posta yoluyla dağıttığımız soru kağıtlarını aynı biçimde geri aldık. Böylece anket tekniğini karma bir yöntemle uyguladık.

Literatür Taraması

Araştırma ve yayın etiği günümüzde uygulamalı etiğin önemli sorun kümelerinden birisidir. Özellikle tıp alanındaki araştırma ve yayınların daha özenli bir etiksel duyarlılık gerektirdiği düşünülmektedir. Bu konunun geçmişi çok eski olmamakla birlikte, tıp etiği ilkeleri oldukça eskidir ve tıbbi araştırmalarda da bunlara uyulması beklenir. Hekimin sürekli eğitimi ve kendisini yenilemesi önemli bir hekim sorumluluğudur. Özellikle tıp alanında teknolojik gelişmeler ve bilimsel bilgilerin logaritmik artışı sonucu hekimin kendini yenileme ve niteliğini yükseltme uğraşı ona, araştırma ve bilimle uğraşan insan olarak etik sorumluluk yüklemektedir.

Klinik araştırma kayıtları hem doktorlar hem hastalar hem de araştırmacılar için anahtar bir kaynaktır. Klinik araştırma kayıtları kanun koyan bir kuvvetin kontrolü altında olmalıdır. (10)

Bilimsel araştırmalar, bilim insanların doğaya insana ve topluma özgü bilgileri ortaya koyma yönündeki düşünsel çabalarını ve uygulamalarını içerir. Bilim insanları, araştırmalarını bağımsız olarak yürütse bile ortaya çıkabilecek bilginin çevre ve topluma yansımalarını irdelemek ve sonuçları konusunda gerekli

uyarıları yapmak sorumluluğunu da taşırlar. Bu nedenle, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin günümüzde toplum ve doğa üzerinde yoğunlaşan etkileriyle birlikte bilim insanların toplumsal ve etik sorumlulukları da giderek artmaktadır.(3) Hekim kimliğinin bilimsel yönü ile beliren bilim insanı\araştırmacı yönü, onun araştırma yapma ve bunların sonuçlarını bilimsel ortamda yayın yoluyla yansıtmasını gerekli kılar. Bu bağlamda hekimin araştırma ve yayın etiği ilkeleri açısından bilgilenmesi ve uygulamalarına yansıtması beklenir. Araştırma ve yayın etiği ilkeleri ihlalinin çoğu kez bu konudaki değerlerin bilgisizliğinden kaynaklandığı gözlenmektedir.

Shamoo ve Resnik, Araştırmaların etik durumuyla ilgili evrensel politikalar olmadığından yazarların kendi inandıkları politikaları yayınladıklarını vurguluyorlar. Klinik araştırma sonuçlarının topluma yayılması önemli bir etik gerekliliktir. Araştırmalar için harcanan zamana, paraya, emeğe ve araştırmacıların bilgi birikimine yaptıkları katkıya rağmen birçok araştırmacının sonuçları hiçbir zaman yayınlanamıyor. Birçok araştırmacı, editörleri pozitif sonuçlu çalışmalarını kayırdıkları için baş suçlu olarak görüyor; ama diğerleri daha büyük problemin birçok negatif çalışmaların yayın için hiçbir zaman teklif edilmediğini söylüyor. Sonuçların topluma ulaştırılmaması etik bir sorundur ve bir özrü olamaz.(10)

Ayrıca, araştırmaların etik açıdan değerlendirilmesi sürecine ilişkin farklı uygulamalar ve farklı komiteler görev yapmaktadır. Bu durum da araştırma etiğinde evrensel standartların oluşturulmasını güçleştirmektedir. Bununla birlikte bir çok ülkede tıp fakültelerindeki yerel araştırma etik kurulları bu değerlendirmeyi yapmaktadır.

Araştırmacılar etik kurulları kendilerinin önüne konmuş bir yük ve bir sınırlama olarak görüyorlar. Oysa etik kurullara gelen bilimsel bir değeri olmayan çalışmalar etik kurulların işlerinin çok ciddi ve önemli olduğunu

gösteriyor.(6)

İngiltere'deki araştırmacılar araştırma tekliflerini ulusal standartlara sahip yerel etik komitelerine gönderiyorlar. Bu standartlar değişik komitelerin yarattığı tutarsızlığı önlüyor. Bununla beraber bu oldukça uzun ve hem komiteleri hem de araştırmacıları bunaltan bir durum. Komiteler kanuni hazırlıklarla ilgili olarak da düşünsel hazırlık yapmalıdır, mesela datanın korunması konusunda öneriler geliştirebilmelidir. Yerel etik komiteler sorunun eşit veya daha büyük geçerlilikle cevaplanıp cevaplandırılmayacağını görmek için kendi anlayışlarını başvuranların anlayışlarıyla karşılaştırmalıdır. Bu tartışmalar yalnız etik ilkeler hakkında değil, aynı zamanda değişik çalışma biçimlerinin güçlü ve zayıf yanları ve konu hakkında da bilgi sahibi olmayı gerektiriyor. Eğer çalışma protokolleri saflaştırılmazsa ve araştırmacı gerekli etik duyarlılık ve olası zararı önlemek için gerekli stratejiler göstermezse çalışma onay alamaz. Bazen iyi çalışılmış başvurular zarar olasılığı ve yeni bilginin değeri arasında denge sağlanamadığından geçemiyor. Komiteye göre ideal aday, çalışmayı açıklayan az bir proje özeti veren, çalışmanın neden gerekli olduğunu, tehlike riskini önleme yöntemini açıklayan bir belge gönderen adaydır. Etik onay için başvuru formu çok uzun ve hantal olmamalıdır ama Etik komitelerin olası tehlikelerin en aza indirildiğini ve yararları dengelendiğini garanti etmek için yeterli bilgiye ihtiyacı var. Araştırmacıların metodlar ve etik konular hakkında çalışmaya ihtiyaçları var. Böyle çalışmalar başvuruları artırır, komitenin işini kolaylaştırır ve reddedilme sayısını azaltır.(9)

Etik standartlar sadece çalışmanın yapıldığı zamana değil yere ve sosyal duruma da bağlıdır. Her araştırmada etik standartlar farklılık gösterebilir; ama uyulması gerekli etik prensipler tanımlanmalıdır. Projeler 3 görüş açısından değerlendirilmelidir: amaçlar, sorumluluklar, doğrular. Eleştiriler en azından araştırmacının etik değeri ve gelecekteki araştırmalara örnek olması açısından etik boşluklarıyla ilgili bir rapor içermelidir. (14)

Araştırma etik komiteleri araştırmacılara çalışmalarında etik ilkeleri dikkate almaları için yardımcı olmaya çalışsalar da araştırmacıların etik açısından kusuru olmayan çalışma yapabilmelerinin tek yolu araştırma etik ilkelerini kendilerinin takip etmesi ile gerçekleşebilir.(6)

Birçok klinik araştırmada etik detaylar açıklanmıyor. Etiksel araştırma daha güvenilir sonuçlar sağlayabilir. Etik bu yöntemle sistematik olarak yerleştirilebilir. Araştırmaların değerlendirilmesinde etik düşüncelere yer vermenin araştırmacının etiğe uygun davranmanın gerekliliğini anlamalarını arttıracakı düşünülmektedir.(14)

Günümüzde bir çok dergi araştırmaları yayınlamadan önce etik onay istiyor. İnsanlar üzerindeki deneysel klinik araştırmaların etik standartları da içermesi gerekmektedir. Araştırmaların etik önem içermesinin ana nedeni insanlar üzerindeki araştırmalarda yüksek etik standartların gerektiğinin bilim toplumunda farkına varılmasıdır. Daha güvenilir araştırma, etik ilke ve gerekliliklere daha duyarlı olmalıdır.(14) Yayın etiği standartlarında yükseliş devam etmektedir. Bundan 10 yıl öncesinde de etik kurallar dikkate alınıyordu bununla birlikte, örneğin, duplikasyon denilen çift basım, pek çok dergi tarafından geçmişte kabul edilirken, şu anda bu kabul edilemez bir durum olarak tanımlanmaktadır.(8)

Bir bilimsel makalenin bilimsel kalitesi aynı alanda çalışan diğer insanlar tarafından değerlendirilmesiyle doğru orantılıdır. Eleştirilenler eleştirilerini yaparken yapıcı olmalıdırlar. Eleştirilerindeki amaçları bilimsel yazıların kalitesini yükseltmek olmalıdır. Aynı çalışmayı daha önce yayınlandığı yerleri belirtmeden yayınlamak bir hatadır. Bu hatalar çoğunlukla sadece şans eseri olarak bile bulunabilmektedir. Ancak bu hataları takip eden uzmanlar vardır. Bu hatalar özellikle Üçüncü Dünya Ülkelerinde başka bir dilde yeniden basma olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer aynı çalışma başka bir dilde de

yayınlanacaksa daha önce başka dillerde yayınlandığı belirtilmelidir. Plagiarizm: Bu hata çalışmayı oluştururken bilgileri toplarken, yazım sırasında ya da basım sırasında meydana gelebilir. Plagiarizm başka araştırmacıların çalışmalarını kaynak göstermeden kullanma hatasıdır. Başka araştırmacıların bilgilerini kullanma gereği varsa bu referans olarak gösterilmelidir. (8)

Hiçbir kişisel verinin izinsiz topluma yayılmaması ve mahremiyetin bozulmasının sadece kişisel verinin tanınması olması arasında bir denge sağlamalıyız. Sağlık konusunda hangi etik ikilemlerin yaşandığı ve doktorların nasıl kararlar aldıkları toplumu yakından ilgilendirmektedir. Doktorlar ve diğer sağlık çalışanları hastanın güvenini korumak açısından sorumluluk taşırlar. Eğer hasta izin vermez veya veri anonimleştirilmezse, bu verinin öğrenim veya araştırma gibi amaçlarla kullanılması güven bulanımı yaratır. Öğrenim ve araştırmaya izin verirken hastaları da koruyan standartlar için çalışmamız gerekmektedir.(11)

Türkiye'de 1993 yılına kadar araştırmalarda insan varlığı ile ilgili araştırmalarda sınırlamalar yoktu. 1993 yılıyla birlikte yasal düzenlemeler ortaya çıktı. En önemli düzenleme etik komitelerinin ve yerel etik komitelerinin kurulması oldu ve yasal bir kontrol hakkı sağladı. Tıbbi etik Türkiye'de yeni bir konu ve yeterince bilgi, ilgi ve duyarlılık görmüyor. Genellikle araştırma grupları uyarıldığı ya da eleştirildiği zaman, etik sorunlarıyla ilgileniyorlar. Etik komiteler araştırma etiği bağlamında etik duyarlılığı aşlamak, ilkeleri öğretmek ve merkezi eğitici bir rol oynaması açısından önemlidir. (1,2)

Uygulamalı etiğin alanına giren araştırma ve yayın etiği konusunda, genellikle araştırma etik kurulları aracılığıyla araştırma etiği ve bilimsel dergi editörleri aracılığı ile de yayın etiği denetlenmektedir.

Araştırmanın Bulguları

Ülkemizde Başkent Üniversitesi bünyesinde dört farklı bölgeye dağılan, dört farklı eğitim ve araştırma hastanesinde (başkent, metropolitan, turistik bir kıyı kenti ve İç Anadolu Bölgesi kenti) çalışan 537 hekime ulaşmaya çalıştık. Bunlardan 324 anket faks ve posta yoluyla, 213 anket ise yüz yüze görüşülerek dağıtıldı. Bütün şehirlerde cevap verme oranı Tablo 1'de gösterilmektedir. faks ve posta yoluyla 132 anket (65,3%) , yüz yüze görüşme yoluyla 70 (34,7 %) anket toplandı. Bu sonuç tüm popülasyonun 37,6%'dan cevap alındığını gösteriyor.

Tablo 1: Anketi Cevaplama Oranları

Kent	Anketler Gönderilen	Yanıtlananlar	Yanıtlama Oranı
Başkent	213	70	34.7
Metropolitan	70	34	16.8
Kıyı Kenti	54	57	28.2
İç Anadolu	200	41	20.3
Toplam	537	202	37.6

Anketi yanıtlayanların çoğu (76.7%)'i 30-39 yaş arasında iken, (6,4%)'i 20-29 yaş arasındadır. Akademik pozisyonlar ; (3.5%) araştırma görevlisi, (52,5%) uzman, (9.4%) öğretim görevlisi, (16.8%) yardımcı doçent, (8.4% doçent) ve (5.4%) profesör olarak dağılmaktadır. Yanıt verenlerin mesleki deneyim süresine göre; 1 yıldan az (5,4%) ,1-5 yıl (22,3%), 6-10 yıl (31,7%),10-15 (26,7%) ve 15 yıldan fazla (13,9%) olarak dağılmıştır. Bölümlere göre cerrahi (39,3%), dahiliye (36,8%), pediatri (5,5%), temel bilimler (10,9%) olarak dağılmıştır. (Bakınız tablo 2)

Anketimize yanıt verenlerin (51 %) 'i daha önce etik eğitimi almıştır; (95%) 'i etik eğitiminin verilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Tablo 2: Yanıtlanan anketlerin demografik verilerini yansıtmaktadır

	Cinsiyet		Yaş		
	F	%		F	%
Erkek	80	39.6	20-29	13	6.4
Kadın	122	60.4	30-39	155	76.7
Toplam	202	100	40 ve üstü	34	16.8
Akademik Pozisyon			Toplam	202	100
	F	%	Mesleki Deneyim	F	%
Araştırma Görevlisi	7	3.5	1 yıldan az	11	5.4
Öğretim Görevlisi	19	9.4	1-5 yıl	45	22.3
Yardımcı Doçent	34	16.8	6-10 yıl	64	31.7
Doçent	17	8.4	10-15 yıl	54	26.7
Profesör	11	5.4	15 yıldan fazla	28	13.9
Uzman	106	52.5	Toplam	202	100
Diğer	8	4.0	Etik eğitimi aldınız mı?		
Toplam	202	100		F	%
Bölüm			Evet	102	51.0
	F	%	Hayır	98	49.0
Cerrahi	79	39.3	Atlananlar	2	
Dahiliye	74	36.8	Toplam	202	100
Pediyatri	11	5.5	Sizce etik eğitimi verilmeli midir?		
Temel Bilimler	22	10.9		F	%
Diğerleri	15	7.5	Evet	191	95.0
Atlananlar	1.	0.5	Hayır	10	5.0
			Atlananlar	1	
			Toplam	202	100

Araştırma Sorusu 1: Tıbbi araştırma ve yayın etiği konusunda hekimlerin etik sorunları önemseme derecesi ve algılaması nasıldır, bu konuda hangi etiksel sorun kümeleri daha önemli görülmektedir?

Bu sorunun yanıtını araştırmak için, tıbbi araştırma ve yayın etiği ile ilgili 18 etiksel sorun kümesi tanımlayan durum belirterek, konuyla ilgili düşüncelerini farklı onaylama dereceleri ile belirtebilecekleri bir soru kağıdı hazırladık. Tablo 3, bu 18 duruma (soruya) ilişkin frekans (f) ve ortalamaları (M) yansıtmaktadır. Burada vurgulanan durumlardan (sorulardan) 12 tanesinde tümüyle katılıyorum ve katılıyorum biçiminde saptamalar yapılmıştır. En yüksek katılım sağlayan “Bir başka araştırmacının makalesinin bir kısmı ya da tamamını kaynak göstermeden kullanmam” biçimindeki ifade olmuş ve burada (M=4.7) biçiminde, tümüyle aynı fikirdeyim olarak belirlemiştir. Sorulardan en düşük katılım sağlayan durum ise “Araştırmaya katkısı olmasa da meslekte ünlü bir ismi yazarlar listesine eklemek uygundur” biçimindeki ifadedir. (M=1.9) Bir başka ilginç sonuç ankete yanıt verenlerin (40%) kararsız ve (10.4%) katılıyorum biçiminde en nötr kaldıkları “SSCI’de yer alan makalelerde etik sorun bulunmaz” saptaması olmuştur. Araştırma ve yayın etiği sorunu olarak en çok karşı çıkılan ve farkında olunan etik problem olarak korsanlık (intihal, plagiarism) tanımlanmıştır.

Tablo 3: Etiksel sorun kümeleri hakkındaki sorulara duyarlılık derecelerinin frekans ve ortalamaları

Sorular	SD		D		N		A		SA			
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	M	SD
Tıp eğitiminde etik eğitimi önemlidir	1	0.5	2	1.0	3	1.5	44	22.2	148	74.7	4.7	0.60
Meslek etiği toplumsal etikten ayrılamaz	5	2.5	2	1.0	6	3.0	35	17.6	151	75.9	4.6	0.81
İyi hekimlikte mesleki bilgi ve beceri kadar etik de belirleyicidir	1	0.5	3	1.5	10	5.0	53	26.4	134	66.7	4.6	0.70
Tıbbi araştırma yaparken etik sorunlarla karşılaşıyorum	1	0.5	4	2.0	5	2.5	47	23.5	145	71.8	4.6	0.68
Öteki alanlara göre tıbbi araştırmalar daha çok etik duyarlılık gerektirir	-	-	3	1.5	9	4.5	55	27.8	131	66.2	4.6	0.65
Bir makalenin bölünerek ve hafifçe değiştirilerek farklı dergilerde yayınlanması uygun değildir	4	2.0	3	1.5	18	9.0	40	20.0	135	67.5	4.5	0.87
Bir makalede başkalarına ait verileri atıf yapmadan kullananlar cezalandırılmalıdır	1	0.5	5	2.5	21	10.4	63	31.3	111	55.2	4.4	0.81
Bir makaleden etkilenerek bilincaltımda benimseyip çalışmalarına o yönde hız verdiğimde, bu makaleyi kaynaklar bölümünde belirtirim	2	1.0	5	2.5	14	7.1	66	33.5	110	55.8	4.4	0.81
Araştırmaya katkısı olmasa da meslekte ünlü bir ismi yazarlar listesine eklemek uygundur	1	0.5	18	9.0	18	9.0	55	27.4	109	54.2	4.3	0.99
Bir başka araştırmacının makalesinin bir kısmı ya da tamamını kaynak göstermeden kullanmam	6	3.0	7	3.5	12	6.0	67	33.3	109	54.2	4.3	0.95
Aynı tıbbi araştırmanın birkaç bölüme ayrılarak farklı dergilerde yayınlanmasını etik bulmuyorum	3	1.5	10	5.1	33	16.8	68	34.7	82	41.8	4.1	0.96
Tıbbi bir araştırmada bulduğum sayısal değerlerde istediğim sonucu elde etmek için yuvarlama yapmak tehlikeli sonuçlar doğurabilir	7	3.6	13	6.7	34	17.5	65	33.5	75	38.7	4.0	1.08
Emek ve para israfını önlemek için araştırmada elde edilen sonuçlar literatürle uyumlu değilse, sonuçlarda biraz değişiklik yaparak uyumlu hale getirmek etik dışıdır	4	2.0	21	10.6	27	13.6	78	38.4	68	34.3	3.9	1.04
SSCI'de yer alan makalelerde etik sorun bulunmaz	8	4.0	24	12.1	44	22.2	47	23.7	75	37.9	3.8	1.19
Araştırma ve yayın etiği ilkeleri bilinmediğinden hata yapılır	4	2.0	23	11.7	25	12.8	99	50.5	45	23.0	3.8	0.99
Akademik yükselme için araştırma ve yayın etiğinden ödün verilerek yayın yapılmaktadır	5	2.6	20	10.2	79	40.3	54	27.6	38	19.4	3.5	1.00
Araştırma fonlarından gelir elde etmek için araştırma ve yayın etiği ilkeleri göz ardı edilmektedir	28	14.8	57	30.2	74	39.2	22	11.6	8	4.2	2.6	1.01
Kısa yoldan bilimsel ün kazanma Hürsıyla etik ilkeler yok sayılabilmektedir	91	45.0	64	31.7	26	12.9	13	6.4	8	4.0	1.9	1.09

Araştırma sorusu 2: Etik eğitimi almış ya da almamış olmak, araştırma ve yayın etiğine duyarlılık konusunda bir fark yaratıyor mu?

Bu sorunun yanıtını bulabilmek için iki bağımsız değişkeni karşılaştırabileceğimiz t-testi kullandık ve etik eğitimi almış olmanın, araştırma ve yayın etiği sorunlarına yaklaşımda anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığına baktık. Etik eğitimi almış olmanın, etiksel sorun kümelerine yaklaşımda beş durum belirleyen soruda belirgin ve anlamlı bir fark oluşturduğunu gördük. Anlamlı bir fark görülen üç soruda $\alpha=.05$ ve iki soruda ise $\alpha=.10$ olarak değerlendirilmiştir. Tablo 4 de bunların sonuçları görülmektedir. Ayrıca, soruların tümünün yanıtlarında etik eğitimi almış olanların etik duyarlılık düzeylerinin, almayanlara oranla daha yüksek olduğu saptandı. Bu bağlamda, etik eğitimi almış olan hekimlerin araştırma ve yayın etiği konusunda, almayanlara oranla daha duyarlı olduğunu söyleyebiliriz.

TABLO 4: Etik eğitimi alanlar/almayanların durumu

Sorular	Alanlar		Almayanlar		
	M ⁺	Sd ^y	M ⁺	SD ^y	T-test
Tıp eğitiminde etik eğitimi önemlidir	4.77	0.54	4.49	0.78	3.01**
Meslek etiği toplumsal etikten ayrılmaz	4.23	1.01	4.30	0.95	-0.57
İyi hekimlikte mesleki bilgi ve beceri kadar etik de belirleyicidir	4.63	0.66	4.53	0.74	1.04
Tıbbi araştırma yaparken etik sorunlarla karşılaşmıyorum	3.96	1.00	3.90	1.09	0.42
Öteki alanlara göre tıbbi araştırmalar daha çok etik duyarlılık gerektirir	4.46	0.78	4.18	1.10	2.02**
Bir makalenin bölünerek ve hafifçe değiştirilerek farklı dergilerde yayınlanması uygun değildir	4.61	0.86	4.36	0.88	2.05**
Bir makalede başkalarına ait verileri atıf yapmadan kullananlar cezalandırılmalıdır	4.49	0.77	4.28	0.85	1.83*
Bir makaleden etkilenecek bilinçaltımda benimseyip çalışmalarımı o yönde hız verdiğimde, bu makaleyi kaynaklar bölümünde belirtirim	4.35	0.88	4.45	0.74	-0.81
Araştırmaya katkısı olmasa da meslekte ünlü bir ismi yazarlar listesine eklemek uygundur	1.88	1.16	1.97	1.02	-0.56
Bir başka araştırmacının makalesinin bir kısmı ya da tamamını kaynak göstermeden kullanmam	4.67	0.66	4.73	0.53	-0.61
Aynı tıbbi araştırmanın birkaç bölüme ayrılarak farklı dergilerde yayınlanmasını etik bulmuyorum	3.94	1.14	0.65	1.23	1.72*
Tıbbi bir araştırmada bulduğum sayısal değerlerde istediğim sonucu elde etmek için yuvarlama yapmak tehlikeli sonuçlar doğurabilir	4.63	0.58	4.53	0.73	1.03
Emek ve para israfını önlemek için araştırmada elde edilen sonuçlar literatürle uyumlu değilse, sonuçlarda biraz değişiklik yaparak uyumlu hale getirmek etik dışıdır	4.66	0.70	4.59	0.92	0.60
SSCI'de yer alan makalelerde etik sorun bulunmaz	2.62	1.00	2.58	1.04	0.24
Araştırma ve yayın etiği ilkeleri bilinmediğinden hata yapılır	3.85	1.00	3.76	0.98	0.67
Akademik yükselme için araştırma ve yayın etiğinden ödün verilerek yayın yapılmaktadır	3.94	1.13	3.98	1.03	-0.26
Araştırma fonlarından gelir elde etmek için araştırma ve yayın etiği göz ardı edilmektedir	3.51	1.04	3.52	0.97	-0.80
Kısa yoldan bilimsel ün kazanma hırsıyla etik ilkeler yok sayılabilmektedir	4.08	0.94	4.10	0.99	-0.19

N=202 +: Mean (1=Kesinlikle aynı fikirde değilim; 5=Tümüyle aynı fikirdeyim) ^ySD=Standart Sapma *: Sig=.10 **: Sig=.05

Araştırma Sorusu 3: İkinci soruya paralel bir soru olarak, "Etik eğitimi verilmesinin yararlı olduğunu düşünenlerle, etik eğitimi verilmesine gerek olmadığını düşünenlerin arasında araştırma ve yayın etiğine duyarlılık konusunda bir fark var mıdır?"

Bu sorunun yanıtını aramak içinde araştırma ve yayın etiği konusunda duyarlılık belirleyen 18 soruyla bağımsız değişken olarak etik eğitimi verilmelidir ya da etik eğitimi verilmesine gerek yoktur diyenlerin etkileşimini t- test yöntemi ile karşılaştırdık. Anlamlı bir fark bulduğumuz üç soru için $\alpha = .05$ olarak belirdi. Bu sonuçlar tablo 5 de görülmektedir.

TABLO 5: Etik eğitimi verilmesi gereklidir /değildir

Sorular	Etik eğitimi verilmelidir		Etik eğitimi gerekli değildir		
	M ⁺	Sd ^y	M ⁺	SD ^y	T-test
Tıp eğitiminde etik eğitimi önemlidir	4.71	0.57	4.40	1.26	6.52**
Meslek etiği toplumsal etikten ayrılamaz	4.27	0.99	4.20	0.79	0.23
İyi hekimlikte mesleki bilgi ve beceri kadar etik de belirleyicidir	4.59	0.69	4.30	0.95	1.27
Tıbbi araştırma yaparken etik sorunlarla karşılaşıyorum	3.96	1.02	3.60	1.43	1.06
Öteki alanlara göre tıbbi araştırmalar daha çok etik duyarlılık gerektirir	4.36	0.90	3.60	1.58	2.48**
Bir makalenin bölünerek ve hafifçe değiştirilerek farklı dergilerde yayınlanması uygun değildir	4.50	0.88	4.40	0.84	0.34**
Bir makalede başkalarına ait verileri atıf yapmadan kullananlar cezalandırılmalıdır	4.39	0.80	4.20	1.03	0.74*
Bir makaleden etkilenecek bilinçaltımda benimseyip çalışmalarına o yönde hız verdiğimde, bu makaleyi kaynaklar bölümünde belirtirim	4.41	0.82	4.30	0.82	0.43
Araştırmaya katkısı olmasa da meslekte ünlü bir ismi yazarlar listesine eklemek uygundur	1.91	1.08	2.20	1.32	-0.83
Bir başka araştırmacının makalesinin bir kısmı ya da tamamını kaynak göstermeden kullanmam	4.71	0.60	4.50	0.71	1.08
Aynı tıbbi araştırmanın birkaç bölüme ayrılarak farklı dergilerde yayınlanmasını etik bulmuyorum	3.77	1.19	4.20	1.23	-1.11
Tıbbi bir araştırmada bulduğum sayısal değerlerde istediğim sonucu elde etmek için yuvarlama yapmak tehlikeli sonuçlar doğurabilir	4.60	0.65	4.30	0.67	1.44
Emek ve para israfını önlemek için araştırmada elde edilen sonuçlar literatürle uyumlu değilse, sonuçlarda biraz değişiklik yaparak uyumlu hale getirmek etik dışıdır	4.65	0.81	4.30	0.82	0.33
SSCI'de yer alan makalelerde etik sorun bulunmaz	2.58	0.99	3.00	1.33	-1.26
Araştırma ve yayın etiği ilkeleri bilinmediğinden hata yapılır	3.86	0.94	2.78	1.39	3.29**
Akademik yükselme için araştırma ve yayın etiğinden ödün verilerek yayın yapılmaktadır	3.98	1.08	3.78	1.20	0.54
Araştırma fonlarından gelir elde etmek için araştırma ve yayın etiği göz ardı edilmektedir	3.52	1.00	3.44	0.88	0.23
Kısa yoldan bilimsel ün kazanma hırsıyla etik ilkeler yok sayılabilmektedir	4.10	0.97	4.11	0.78	-0.03

N=202 +: Mean (1=Kesinlikle aynı fikirde değilim; 5=Tümüyle aynı fikirdeyim) *SD=Standart Sapma *: Sig=.10 **: Sig=.05

Araştırma Sorusu 4: Tıbbi araştırma ve yayın etiğine duyarlılık düzeyi akademik pozisyonundan etkileniyor mu?

Bu sorunun yanıtını bulmak için, tıbbi araştırma ve yayın etiği duyarlılık düzeyini belirten soruları yanıtlayanların akademik pozisyonlarını karşılaştırdık. Bu bağlamda araştırdığımızda, anlamlı bir duyarlılık düzeyi farkı olan iki durumu belirten soruları saptadık. Bunlardan en belirgin fark “Araştırmaya katkısı olmasa da meslekte ünlü bir ismi yazarlar listesine eklemek uygundur” saptamasına profesörlerin, kesinlikle katılmıyorum biçimindeki kuvvetli karşı çıkışlarına karşın akademik pozisyonda aşağıya doğru inildikçe daha ılımlı bir bakış açısıyla uygun görülmesi olmuştur. Bu konuda, araştırma görevlileri ve profesörler arasında anlamlı bir fark vardır. Yine “Tıbbi araştırma yaparken etik sorunlarla karşılaşıyorum” konusunda da belirgin bir farklılık gözlenmekte ve akademik kariyerin üst basamağındakiler daha çok etik sorunla karşılaştıklarını vurgulamaktadır. (Bakınız tablo 6)

TABLO 6 : Varyans Analizi: Tıbbi Araştırma veYayın Etiği Akademik pozisyon

Sorular	Sun of Squares	df	Mean Squares	F	Sig.
Tıp eğitiminde etik eğitimi önemlidir	2.43	6	0.40	0.874	.515
Meslek etiği toplumsal etikten ayrılmaz	9.42	6	1.57	1.645	0.137
İyi hekimlikte mesleki bilgi ve beceri kadar etik de belirleyicidir	3.96	6	0.66	1.345	0.239
Tıbbi araştırma yaparken etik sorunlarla karşılaşıyorum	14.63	6	2.44	2.335	0.034**
Öteki alanlara göre tıbbi araştırmalar daha çok etik duyarlılık gerektirir	7.49	6	1.25	1.388	0.221
Bir makalenin bölünerek ve hafifçe değiştirilerek farklı dergilerde yayınlanması uygun değildir	4.51	6	0.75	0.985	0.437
Bir makalede başkalarına ait verileri atf yapmadan kullananlar cezalandırılmalıdır	2.61	6	0.43	0.655	0.686
Bir makaleden etkilenecek bilinçaltımda benimseyip çalışmalarına o yönde hız verdiğimde, bu makaleyi kaynaklar bölümünde belirtirim	4.26	6	0.71	1.078	0.377
Araştırmaya katkısı olmasa da meslekte ünlü bir ismi yazarlar listesine eklemek uygundur	17.37	6	2.90	2.538	0.022**
Bir başka araştırmacının makalesinin bir kısmı ya da tamamını kaynak göstermeden kullanmam	3.70	6	0.62	1.728	0.117
Aynı tıbbi araştırmanın birkaç bölüme ayrılarak farklı dergilerde yayınlanmasını etik bulmuyorum	6.45	6	1.07	0.755	0.607
Tıbbi bir araştırmada bulduğum sayısal değerlerde istediğim sonucu elde etmek için yuvarlama yapmak tehlikeli sonuçlar doğurabilir	3.73	6	0.62	1.480	0.187
Emek ve para israfını önlemek için araştırmada elde edilen sonuçlar literatürle uyumlu değilse, sonuçlarda biraz değişiklik yaparak uyumlu hale getirmek etik dışıdır	2.33	6	0.39	0.582	0.744
SSCI'de yer alan makalelerde etik sorun bulunmaz	5.38	6	0.90	0.868	0.520
Araştırma ve yayın etiği ilkeleri bilinmediğinden hata yapılır	3.39	6	0.56	0.570	0.754
Akademik yükselme için araştırma ve yayın etiğinden ödün verilerek yayın yapılmaktadır	9.36	6	1.56	1.361	0.232
Araştırma fonlarından gelir elde etmek için araştırma ve yayın etiği ilkeleri göz ardı edilmektedir	6.99	6	1.16	1.171	0.324
Kısa yoldan bilimsel ün kazanma hırsıyla etik ilkeler yok sayılabilmektedir	4.24	6	0.71	0.759	0.603

N=202 +: Mean (1= Kesinlikle aynı fikirde değilim; 5=Tümüyle aynı fikirdeyim) *SD=Standart Sapma *: Sig=.10 **: Sig=.05

Araştırma Sorusu 5: tıp fakültesi öğretim üyelerinin demografik özellikleri, Tıbbi araştırma ve yayın konusunda etik duyarlılık düzeylerini etkiler mi?

Bu sorunun yanıtını aramak için yaş, kent, cinsiyet ve meslek açısından değerlendirerek varyans analizleri yaptık. Tıp fakültesi öğretim üyelerinin görev yaptığı kent ve yaş faktörü dışında anlamlı fark yaratan bir etki olmadığını gördük. Tablo 7 de; yaş faktörünün etik duyarlılık düzeyinde anlamlı bir fark yarattığı üç soru için varyans analizi sonuçları görülmektedir. Burada üç durumda da yaşa bağlı olarak duyarlılık düzeyi artmaktadır. Kentlere göre duyarlılık düzeyi karşılaştırılarak varyans analizi ile değerlendirme yapıldığında beş soruda $\alpha=.05$ düzeyinde anlamlı fark bulunmuş ve bir soruda da $\alpha=.10$ düzeyinde anlamlı fark saptanmıştır. Tablo 8 de bunlar görülmektedir. Başkent Ankara'da görev yapan hekimlerin duyarlılık düzeyi öteki kentlere göre belirgin biçimde yüksek olarak anlamlı fark yaratmaktadır.

TABLO 7: Varyans Analizi: Tıbbi araştırma ve yayın etiği - Yaş

Statements	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Meslek etiği toplumsal etikten ayrılmaz	8.03	2	4.01	4.261	0.015**
Bir makaleden etkilenecek bilinçaltımda benimseyip çalışmalarına o yönde hız verdiğimde, bu makaleyi kaynaklar bölümünde belirtirim	3.48	2	1.74	2.682	0.071*
Bir başka araştırmacının makalesinin bir kısmını ya da tamamını kaynak göstermeden kullanmam.	1.75	2	0.88	2.440	0.090*

N=202 +: Mean (1= Kesinlikle aynı fikirde değilim; 5=Tümüyle aynı fikirdeyim) *SD=Standart Sapma *: Sig=.10 **: Sig=.05

TABLO 8: Varyans Analizi: Tıbbi araştırma ve yayın etiği - kent

Sorular	Sun of Squares	df	Mean Squares	F	Sig.
Tıp eğitiminde etik eğitimi önemlidir	4.31	3	1.44	3.222	0.024**
Meslek etiği toplumsal etikten ayrılamaz	5.03	3	1.68	1.743	0.160
İyi hekimlikte mesleki bilgi ve beceri kadar etik de belirleyicidir	2.23	3	0.74	1.510	0.213
Tıbbi araştırma yaparken etik sorunlarla karşılaşıyorum	7.08	3	2.36	2.211	0.088*
Öteki alanlara göre tıbbi araştırmalar daha çok etik duyarlılık gerektirir	1.20	3	0.40	0.437	0.726
Bir makalenin bölünerek ve hafifçe değiştirilerek farklı dergilerde yayınlanması uygun değildir	1.78	3	0.59	0.775	0.509
Bir makalede başkalarına ait verileri atf yapmadan kullananlar cezalandırılmalıdır	5.55	3	1.85	2.896	0.036**
Bir makaleden etkilenecek bilinçaltımda benimseyip çalışmalarına o yönde hız verdiğimde, bu makaleyi kaynaklar bölümünde belirtirim	3.16	3	1.05	1.610	0.188
Bir başka araştırmacının makalesinin bir kısmı ya da tamamını kaynak göstermeden kullanmam	2.02	3	0.67	1.868	0.136
Aynı tıbbi araştırmanın birkaç bölüme ayrılarak farklı dergilerde yayınlanmasını etik bulmuyorum	6.14	3	2.05	1.458	0.227
Tıbbi bir araştırmada bulduğum sayısal değerlerde istediğim sonucu elde etmek için yuvarlama yapmak tehlikeli sonuçlar doğurabilir	4.71	3	1.57	3.836	0.011**
Emek ve para israfını önlemek için araştırmada elde edilen sonuçlar literatürle uyumlu değilse, sonuçlarda biraz değişiklik yaparak uyumlu hale getirmek etik dışıdır	0.86	3	0.29	0.431	0.731
SSCI'de yer alan makalelerde etik sorun bulunmaz	14.38	3	4.79	4.959	0.002**
Araştırma ve yayın etiği ilkeleri bilinmediğinden hata yapılır	3.61	3	1.20	1.236	0.298
Akademik yükselme için araştırma ve yayın etiğinden ödün verilerek yayın yapılmaktadır	4.47	3	1.49	1.291	0.279
Araştırma fonlarından gelir elde etmek için araştırma ve yayın etiği ilkeleri göz ardı edilmektedir	3.03	3	1.01	1.009	0.390
Kısa yoldan bilimsel ün kazanma hırsıyla etik ilkeler yok sayılabilmektedir	4.38	3	1.46	1.596	0.192

N=202 +: Mean (1= Kesinlikle aynı fikirde değilim; 5= Tümüyle aynı fikirdeyim) *SD=Standart Sapma *: Sig=.10 **: Sig=.05

Araştırma Bulgularının Yorumu

Araştırmamızda etik eğitimi almış olanlarla, almayanlar arasında beş soruda anlamlı farklılık saptadık. “Tıp eğitiminde etik eğitimi önemlidir” bu konuda etik eğitimi alanlar; etik eğitimini almayanlara oranla tıp eğitiminde etik eğitimini çok daha önemli buluyorlar. En güçlü fark bu soruda saptandı (sig:0.03). “Öteki alanlara göre tıbbi araştırmalar daha çok etik duyarlılık gerektirir.”Etik eğitimi alanlar; tıp alanındaki araştırmaların daha çok etik duyarlılık gerektirdiğini düşünüyorlar. “Bir makalenin bölünerek ve hafifçe değiştirilerek farklı dergilerde yayınlanması uygun değildir.”Yayın etiğinin en tartışmalı konularından olan duplikasyon sorunu hakkında; etik eğitimi alanlar, etik eğitimi almayanlara göre çok daha fazla duyarlıdır.Aynı şekilde”Aynı tıbbi araştırmanın birkaç bölüme ayrılarak farklı dergilerde yayınlanmasını etik bulmuyorum.”sorusunda duplikasyonun farklı bir tanımında gene etik eğitimi alanlar daha kuvvetli bir duyarlılık taşıyorlar.Yayın etiğinde kaynak gösterimi ve intihal hakkında ”Bir makalede başkalarına ait verileri atf yapmadan kullananlar cezalandırılmalıdır.”sorusunda ölçülen yayın etiği duyarlılığı konusunda etik eğitimi alanlar daha özenliler.”Bu durum etik alanını tanıdıkça öneminin daha çok algılandığını gösteriyor.

Araştırmamızda “Etik eğitimi verilmeli midir?” konusunda evet diyenlerle ötekiler arasında T-Test yöntemiyle üç soruda anlamlı farklılık saptadık.”Tıp eğitiminde etik eğitimi önemlidir.” Etik eğitimi verilmelidir diyenlerin tamamı etik eğitimi önemlidir demiştir. Etik eğitimini önemli bulanlar özellikle tıpta etik eğitimini çok önemli buluyorlar. “Öteki alanlara göre tıbbi araştırmalar daha çok etik duyarlılık gerektirir.”Genellikle tıp alanının daha çok etik duyarlılık gerektirdiği düşünülüyor. Bununla birlikte, etik eğitimi verilmelidir diyenler bu konuda çok daha hassas bir duyarlılık olması gerektiğini düşünüyorlar. “Araştırma ve yayın etiği ilkeleri bilinmediğinden hata

yapılır.”Bu konuda, etik eğitimi verilmelidir diyenler çok güçlü biçimde (sig:0.001) hayır diyenlerden farklı düşünüyorlar. Bu araştırmamız açısından çok anlamlı bir sonuç; etik eğitimi verilmelidir diyenler çok net olarak araştırma ve yayın etiği konusunda bilgilendikçe hata yapma oranının azalacağını düşünüyorlar

Demografik verilerimizden meslek grubu ve cinsiyete göre T-Test değerlendirmelerimizde anlamlı farklılık saptamadık. Tıp fakültesinde görev yapan ve hekim kökenli olmayan (Temel Tıp Bilimleri alanında çalışan) araştırmacılarla, hekim araştırmacıların tıbbi araştırma ve yayın etiği ilkelerine duyarlılıkları arasında bir fark bulunmamıştır. Çalışma ortamı ve bütün araştırmaların tıbbi bilimsel eksende yürümesi, farklı meslek gruplarının da tıbbi araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyma zorunluluğu ve bu kurallara uygun çalışmayı denetleyen etik kurulların ortak olması mesleki farklılıkları kaldırmaktadır. Aynı biçimde, etik duyarlılık konusunda cinsiyete bağlı anlamlı bir farklılık da saptanmamıştır.

Demografik verilere göre Tıbbi Araştırma ve Yayın etiği konusunda hekimlerin yaklaşımlarını ANOVA yöntemiyle değerlendirdiğimizde, yaşa bağlı olarak 3 soruda anlamlı farklılık yansıyor. En güçlü fark (0.015) ile “Meslek etiği toplumsal etikten ayrılamaz” yanıtlarında ortaya çıkıyor. Bu parametrede 40 yaş üzeri (M= 4.7) iken, 20-29 yaş arası grupta (M=3.9) olarak belirlemektedir. Toplumdaki etik eğilimin, meslek etiğini belirleyeceğini yaş parametresi arttıkça daha güçlü biçimde hissediyorlar. Yaş gruplarıyla doğru orantılı olarak toplumsal etiğin meslek etiğini etkilediği düşüncesi hakim oluyor. Toplumsal etik açısından bireylerin etik etkileşimi toplumsal etik yönelimi belirler. Bu bağlamda Mesleki deneyim süresine göre aynı sorunun cevaplarını karşılaştırdığımızda benzer biçimde mesleki deneyim süresi arttıkça, meslek etiğinin toplumsal etikten soyut olamayacağı düşüncesi ağırlık kazanmaktadır.

Yaşa bağlı verileri değerlendirirken, özellikle yayın etiği açısından önemli sorun kümeleri konusunda duyarlılığı saptamak üzere sorduğumuz sorulardan iki tanesinde yaşa bağımlı anlamlı değişiklik gözledik. “Bir makaleden etkilenerek bilinçaltımda benimseyip çalışmalarına o yönde hız verdiğimde bu makaleyi kaynaklar bölümünde belirtirim.” sorusunda yaşa bağlı olarak duyarlılık artmaktadır. 40 yaş üzeri (M= 4.7) tümüyle aynı fikirdeyim diye kuvvetle belirtilmektedir. “Bir başka araştırmacının makalesinin bir kısmını ya da tamamını kaynak göstermeden kullanmam” biçimindeki duyarlılık belirleyici sorumuzun değerlendirilmesinde de yaşla anlamlı bir fark saptanmıştır. Yaşa bağlı olarak tıbbi araştırma ve yayın etiği konusunda duyarlılık artmaktadır.

Mesleki deneyim süresine bağlı olarak; “Tıbbi araştırma yaparken etik sorunlarla karşılaşıyorum” sorusunun yanıtında anlamlı farklılık belirlemektedir. (sig: 0,032) Mesleki deneyim süresi 15 yıldan fazla olan hekimler etik sorunlar ve ikilemlerle daha sık karşılaştıklarını kuvvetle vurguluyorlar. Burada bu grubun araştırma ve yayın etiği uğraşının tam içinde olan hekimler olduklarını, deneyimleriyle etik sorunları ayırt etme becerilerinin geliştiğini böylece farkında lığın arttığını söyleyebiliriz. Mesleki deneyim süresi düşük olan hekimlerin etik sorunlarla karşılaşma olasılığı süre nedeniyle daha az olmasının yanında etik sorunu algılama ve ayırt etme becerisi açısından da fark oluşturabilir, bu nedenle böyle güçlü bir farklılık yansımaktadır.

Görev pozisyonu açısından iki soruda anlamlı farklılık saptadık. Bu konuda en güçlü farklılık yayın etiğinin önemli konularından yazarlık hakkı (hediye yazarlık) sorusunda yansıdı. (sig: 0,022) “Araştırmaya katkısı olmasa da meslekte ünlü bir ismi yazarlar listesine eklemek uygundur.” Bu soruda araştırma görevlileri (M=2,9) “kararsızım” biçiminde ortalama bir tutum belirtirken; profesörler (M=1,2) “kesinlikle aynı fikirde değilim” şeklinde net bir karşı tutum sergilemektedir. Araştırma görevlisi, profesörlere göre ünlü bir ismi

eklemenin uygun olacağını düşünüyorlar. Akademik yaşamın en üst basamağında yer alan profesörler, alanlarında kendilerini isim olarak da kanıtladıkları için ünlü birinin adının yaratacağı desteğe ihtiyaç duymuyorlar. Oysa araştırma görevlileri akademik yaşamın en alt basamağında oldukları için alanlarında ünlü bir ismin araştırmada yer almasının araştırmancının kabul görme olasılığını ve yayınına kolaylaştıracağını, bilimsel bilgi dünyasında gücünü arttıracığını düşünüyorlar.

“Tıbbi araştırma yaparken etik sorunlarla karşılaşıyorum” sorusunda görev pozisyona göre anlamlı farklılıklar yansımaktadır. Akademik yaşamda araştırma konusunda en fazla sorumluluk yükleneler en üst kademede yer alan profesörlerdir. Genellikle yönetici nitelikleri de öteki akademik pozisyonlara göre daha baskındır. Kendilerinin dahil olmadıkları araştırmalarda da çoğu kez sorumluluk taşırlar. Bu nedenle araştırma ve yayın konusunda ortaya çıkan sorunları çözümlene yükümlülüğü de büyük oranda onlara kalmaktadır. Araştırma görevlileri, akademik yaşama yeni başladıklarından, araştırma konusunda yüzleştikleri sorunlar onlar için yeni olduğundan öğretim üyesi, uzman ve yardımcı doçentlerden daha çok etkileniyorlar. Yardımcı doçentler öğretim üyeliğinin ilk basamağına yeni atanmış oldukları için ortaya çıkan sorunları doğal karşılıyorlar. Sorunların çözümü konusunda fazla sorumluluk taşımadıkları için daha az etkileniyorlar.

İllere göre dağılım açısından 6 soruda anlamlı farklılık bulunmuştur. “Tıp eğitiminde etik eğitimi önemlidir.” Başkent tıp eğitiminde etik eğitimi diğer illerden daha önemli buluyor. Başkentteki hekimlerin hem akademik ünvanları, hem de akademik nitelikleri genellikle taşraya göre daha üst düzeydedir ve uluslar arası etkileşime daha açıktır. Bunların doğal sonucu, daha üst etkinlik olarak tıp eğitimine yansıyan etik eğitimi, başkent daha önemli bulmaktadır. Taşra öteki temel var oluş alanlarındaki bilgiye dayalı eğitim konusundaki

eksiklerin yanında, etik eğitimini daha az önemli bulmaktadır.” Tıbbi araştırma yaparken etik sorunlarla karşılaşıyorum.” Başkent taşradan daha fazla etik sorunla karşılaşmaktadır. Tıbbi araştırma yaparken etik sorunların başkentte daha fazla yaşanmasının nedeninin “algılama” ve “farkındalık”la ilgili olduğunu düşünüyoruz. “ Bir makalede başkalarına ait verileri atıf yapmadan kullananlar cezalandırılmalıdır.” Bu konuda öteki parametrelerle de yansıdığı gibi, başkentten etik duyarlılığı belirgin biçimde daha fazladır. Duyarlılık arttığı için, uygun olmayan davranışın cezalandırılması konusunda daha katı bir tutum içindedirler.” Araştırmaya katkısı olmasa da meslekte ünlü bir ismi yazarlar listesine eklemek uygundur.” Taşradaki hastanelerde yapılan araştırma ve yayınlarda ünlü bir ismin desteği daha önemli bulunmaktadır. Merkez bu konuda daha kendine güvenli bir tutum sergilemektedir. Araştırmancının kabul görme olasılığının gücü bu konuda güven arttırıcı bir etkidir. Taşra bu konuda ünlü bir ismin desteğini önemli buluyor.” Tıbbi bir araştırmada bulduğum sayısal değerlerde istediğim sonucu elde etmek için yuvarlama yapmak tehlikeli sonuçlar doğurabilir.” Bu konuda başkent öteki illere oranla kuvvetli bir fark sergilemektedir. (sig:0,011) Biraz önceki sonuçlarla da uyumlu olan ve önemli bir farklılığın yansıdığı bu bölümde başkent “ Araştırmada etik dışı uygulama” konusunda net biçimde en duyarlı il olarak yansıyor. Yayın etiği parametrelerini yansıtan SSCI ölçütlerinin yeterliliğini sorgulayan “SSCI’ de yer alan makalelerde etik sorun bulunmaz.” sorusunda başkent ve öteki iller en anlamlı farkı gösteriyor (sig:0,002) . SSCI ve SCI’de yayınlanan makale taşra için ulaşılması daha güç bir hedef oluşturmaktadır. Bir çok değerlendirme ölçütü aşılacak zorundadır. Böylece, taşra SSCI’da yayınlanan makalenin etik açıdan sorunsuz olacağını düşünüyor. Başkentten daha çok SSCI yayını var ve bu tip yayınlarda da etik sorun olabileceğini biliyorlar.

Tıbbi araştırma ve yayın konusunda görev üstlenilen bölümlere göre; Temel Bilimler ve Klinik Bilimler bölümleri (cerrahi, dahili, pediatrik ve diğer)

arasında üç soruda anlamlı farklılık saptadık. Bunlardan en güçlü fark(sig:0.048) saptadığımız soru “Öteki alanlara göre tıbbi araştırmalar daha çok etik duyarlılık gerektirir.” oldu. Temel bilimler alanında ağırlıkla tıbbın bilimsel yönü ön plandadır. Bu bölümde tıbbın insan ilişkileriyle yansıyan sanat yönü ikinci planda kalmaktadır. Ayrıca klinikte hekimlikte mesleğin nesnesini insanlar oluştururken, klinik araştırmalar insan denekler üzerinde sürdürülürken, temel bilimlerde uğraş etkinliğinin ve araştırmaların nesnesi genellikle insan veya öteki canlılara ait doku parçacıkları, kan, idrar gibi materyaller ve deney hayvanları üzerinde yapılan deneysel araştırmalardır. Bunlar tıbbın özgün yönlerinden; hekimlik mesleği, öznesi ve nesnesi “insan” olan niteliğinden dolayı oluşacak etik duyarlılığın bölümlerde farklı biçimde yaşanmasının yansımasıdır.”Bir makalede başkalarına ait verileri atıf yapmadan kullananlar cezalandırılmalıdır.”Burada da tıbbın bilimsel yönünü ön planda yaşayan temel bilimler bölümü daha güçlü bir duyarlılık sergilemektedir. Temel bilimler, yayın etiğine uygun davranmayanların cezalandırılması konusunda da klinisyenlere oranla daha fazla yaptırım uygulanmasından yanadır. “Bir makaleden etkilenerek bilinçaltımda benimseyip çalışmalarına o yönde hız verdiğimde bu makaleyi kaynaklar bölümünde belirtirim.” Genel araştırma ve yayın etiği ilkeleri konusunda temel bilimler, çok net bir etik bakış açısı sergiledikleri ve yayın etiği ilkeleri konusunda da daha duyarlı oldukları gözlemlendi. Temel bilimler bölümü genel olarak bilimsel araştırma ve yayında etik ilkeler konusunda oldukça duyarlı, buna karşılık tıp alanında özel bir etik duyarlılık gerekliliği konusunda, klinik bölümlere göre biraz daha ılımlıdır.

Sonuç:

Bilim gerçeğin aranması çabası, bilgilerin yöntemli biçimde aranması yoludur. Bilimsel yayın ise ortaya konan bilgilerin yayına sunulması ve herkesle paylaşılmasıdır. Araştırmanın yapılması kadar yayınlanması aşaması, bu süreçlerin etik niteliği de önemlidir. Yayınlanmamış bilgi kaybolmaya

mahkumdur. Etik, iyi ve kötü ayırımıdır. Bilimin doğru şekilde işlemesi için etik kurallarla bir bütün oluşturması gerekir. Buna paralel olarak bilimsel yayınlarında etiğin çizdiği çerçevenin dışına çıkmaması gerekir. Etiksel olmayan bilim yararlı olma niteliğini kaybeder; topluma ve bilim çevrelerine uzun süre olumsuz etkiler yapar. Araştırmacı hem araştırma hem de bunların yayınlanması sırasında, ulusal ve uluslararası etik kurallara uymak durumundadır.

Araştırmamız sırasında, bilimsel araştırma ve yayın yapan hekimlerin bu etik kurallara ne kadar duyarlı olduklarını ve bu duyarlılığın demografik veriler, etik eğitimi almış olmak, akademik unvan, mesleki deneyim, mesleki etkinliğin sürdürüldüğü bölüm... gibi değişkenlerden nasıl etkilendiğini saptamaya ve yorumlamaya çalıştık.

Araştırma sonuçlarına göre, Tıp Fakültesinde öğretim üyesi olarak görev yapan bütün katılımcılar, araştırma ve yayın etiğini önemli buluyorlar. Bununla birlikte etik eğitimi alanlar ve etik eğitimi verilmesini önemli bulanlar bu konuda daha duyarlılar. Tıbbi araştırma ve yayın etiği konusunda, klinik alanlarda ve özellikle dahiliye bölümünde çalışanlar tıp alanında etik eğitiminin özellikle gerekli olduğunu kuvvetle vurguluyorlar. Araştırma ve yayın konusunda etik duyarlılığı ölçmek üzere onsekiz etiksel sorun kümesi ile oluşturulan soru kağıdında en duyarlı olunan konu bilim hırsızlığı, korsanlık, plagiarizm, intihal gibi kavramlarla ifade edilebilen konularda saptanmıştır, yazarlık hakları konusunda daha nötral bir duyarlılık sergilenmiştir.

World Future Society , dünyada gelecekte önemli görülecek ve aranacak on beceri arasında “etik duyarlılığı” en önemli beceri olarak saymıştır. Bu hem kurumsal yapılar, hem de bireylerin davranışları açısından değerlendirilmesi gereken bir kalite yansımasıdır. (15) Bu bağlamda etik eğitimi genel olarak önemlidir. Bununla birlikte bireylerin ötesinde toplumu ve gelecek kuşakları etkileyen bilimsel bilgi birikiminin araştırma ve yayın yoluyla oluşturulmasında

etik çok boyutlu önem taşımaktadır. Tıbbi araştırma ve yayın etiği; yaşamsal etkileri ve günlük yaşamda insan sağlığı üzerinde doğrudan yansımaları, gelecek kuşakları da biyolojik yönden etkileyebilme potansiyeli ve gelişen hasta haklarına karşın bireylerin tıbbi otorite karşısında güçsüz konumları nedeniyle ayrıca ele alınmalı ve aktif bir eğitimle bilimsel basamakların her aşamasında devamlı vurgulanmalıdır. Bu bağlamda tıp fakültesi öğrencileri, araştırmacılar, araştırma etik kurulu üyeleri, bilim politikalarına yön verenler, tıp eğitimini biçimlendirenler sürekli uygulamalı etik ve etik ilkeler konusunda bilgilendirilmelidir. Etik açıdan değerlendirme yapacak araştırma etik kurulları aracılığı ile etik ilkeler evrilerek uygulamaya yansıtılmalıdır.

Teşekkür: Araştırmamız sırasında anketimizi yanıtlayarak bize katkıda bulunan tüm hekimlere katılımları için, Başkent Üniversitesi'nin tüm akademik ve idari personeline, özellikle Hastane başhekimlerine destekleri için, Doç Dr. Cihan Çobanoğlu'na istatistiksel yöntemler ve analiz konusunda desteği için, Gizem Çolakoğlu'na anketlerin dağıtımı ve toplanmasındaki katkısı için teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- 1.Arda B., 2000: Evaluation of research ethics committees in Turkey, Journal of Medical Ethics, Dec, Vol.26, Iss.6; pg.459, 3pgs.
- 2.Arda B., Akşit B., 2003: Ideas of Editors of Medical Journal on Publication Ethics, Journal of Ankara Medical School, Vol 25, No 1, 1-6.
- 3.Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları, TÜBA Yayınları, Ankara 2002.
- 4.Çakır, S., Cumhuriyet Bilim Teknik, 22 Haziran 2003.
- 5.Day R.A, Bilimsel Makale Nasıl Yazılır, Nasıl Yayınlanır?, Tübitak Yayınları, Ankara 2003
- 6.Etemadi A., Raiszadeh F, Alaeddini F, Azizi F, 2004: Views of Iranian medical journal editors on medical research publication, Saudi Medical Journal, Jan 1, 25: S29-S33.
- 7.Goodman N.W., 2004: Will the new rules for research ethics comities lead to better desicions?, Journal of the Royal Society of Medicine, April, Vol.97, Iss.4; pg.198,2 pgs.
- 8Hunter J.M., 2000: Ethics in publishing; are we practising to the highest possible standarts, British Journal of Anaesthesia, Vol. 85, No. 3, 341-343.
- 9.Jamrozik K., 2004 : Research ethics paperwork: what is teh plot we seem to have lost?, BMJ(British Medical Journal), July 31, 329: 286-287.
- 10.Reynolds T., 2003 :Researchers Push for Publication, Registration of All Clinical Trails, JNCI(Journal of the National Cancer Institute), June 4, Vol 95, No. 11, 772-774.
- 11.Rogers W.A., Draper H., 2003: Confidentiality and the ethics of medical ethics, JME(Journal of Medical Ethics), 2003; 29:220-224.
- 12.Savla U., 2004: When did everyone become so naughty?, JCI(Journal of Clinical Investigation), 113: 1072.
- 13.Taylor N., 2003 : Sharining data, training mentors, The Lancet, Aug 16, Vol 362, Iss. 9383; pg. 585.
- 14.Weingarten M.A., Paul M., Leibovici L., 2004: Assessing ethics of trials in systematic reviews, BMJ(British Medical Journal), April 24, 328: 1013-1014.
- 15.Futurist Update (February, 2004). World Future Society, Vol. 5 (2).

EK: Tıbbi Araştırma ve Yayın Konusunda Etik Duyarlılık Araştırması; (Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyeleri Üzeline)

Demografik Veriler

1-Kaç yaşındasınız?

- a-20 yaşından küçük
- b-20-29 yaş
- c-30-39 yaş
- d-40 yaş üzeri

2-Cinsiyetiniz?

- a. Kadın
- b. Erkek

3-Hangi meslek grubundasınız?

- a-Hekim
- b-Diğer.....

4. Görev pozisyonunuz?

- a-Araştırma görevlisi
- b-Uzman
- c-Öğretim üyesi
- d-Yrd. Doçent
- e-Doçent
- f-Profesör
- g-Diğer.....

5-Çalıştığınız bölüm?

- a-Temel Bilimler
- b-Cerrahi Bilimler
- c-Dahili Bilimler
- d-Pediyatrik Bilimler
- E-Diğer.....

6-Mesleki deneyim süreniz?

- a-1 yıldan az
- b-1-5 yıl
- c-6-10 yıl
- d-10-15 yıl
- e-15 yıldan fazla

Anket Soruları

1.Etik eğitimi aldınız mı?

- a) Evet b) Hayır

2.Sizce etik eğitimi verilmeli midir?

- a) Evet b) Hayır

Lütfen sizce en doğru cevabı işaretleyin. Lütfen bu ölçeği kullanın :

1- Kesinlikle aynı fikirde değilim

2- Aynı fikirde değilim

3- Kararsızım

4- Aynı fikirdeyim

5- Tümüyle aynı fikirdeyim

3.Tıp eğitiminde etik eğitimi önemlidir.

1 2 3 4 5

4.Meslek etiği toplumsal etikten ayrılamaz.

1 2 3 4 5

5.İyi hekimlikte mesleki bilgi ve beceri kadar etik de belirleyicidir.

1 2 3 4 5

6.Tıbbi araştırma yaparken etik sorunlarla karşılaşıyorum.

1 2 3 4 5

7.Öteki alanlara göre tıbbi araştırmalar daha çok etik duyarlılık gerektirir.

1 2 3 4 5

8.Bir makalenin bölünerek ve hafifçe değiştirilerek farklı dergilerde yayınlanması uygun değildir.

1 2 3 4 5

9.Bir makalede başkalarına ait verileri atıf yapmadan kullananlar cezalandırılmalıdır.

1 2 3 4 5

10.Bir makaleden etkilenecek bilinçaltımda benimseyip çalışmalarına o yönde hız verdiğimde, bu makaleyi kaynaklar bölümünde belirtirim.

1 2 3 4 5

11.Araştırmaya katkısı olmasa da meslekte ünlü bir ismi yazarlar listesine eklemek uygundur.

1 2 3 4 5

12.Bir başka araştırmacının makalesinin bir kısmını ya da tamamını kaynak göstermeden kullanmam.

1 2 3 4 5

13.Aynı tıbbi araştırmanın bir kaç bölüme ayrılarak farklı dergilerde yayınlanmasını etik bulmuyorum.

1 2 3 4 5

14.Tıbbi bir araştırmada bulduğum sayısal değerlerde istediğim sonucu elde etmek için yuvarlama yapmak tehlikeli sonuçlar doğurabilir.

1 2 3 4 5

15.Emek ve para israfını önlemek için araştırmada elde edilen sonuçlar literatürle uyumlu değilse, sonuçlarda biraz değişiklik yaparak uyumlu hale getirmek etik dışıdır.

1 2 3 4 5

16.SSCI'de yer alan makalelerde etik sorun bulunmaz.

1 2 3 4 5

17.Araştırma ve yayın etiği ilkeleri bilinmediğinden hata yapılır.

1 2 3 4 5

18.Akademik yükselme için araştırma ve yayın etiğinden ödün verilerek yayın yapılmaktadır.

1 2 3 4 5

19.Araştırma fonlarından gelir elde etmek için araştırma ve yayın etiği ilkeleri gözardı edilmektedir.

1 2 3 4 5

20.Kısa yoldan bilimsel ün kazanma hırsıyla etik ilkeler yok sayılabilmektedir.

1 2 3 4 5